

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

mars 2 • 2017

Stort digitaliseringsprojekt vid Uppsala universitets myntkabinett

**Från kung Hans till Sten Sture den yngre
– örtugsmyntningen 1497–1520**

Elias Brenner (1647–1717) firas i Åbo av samlare och forskare

Gaspolletter för hushållet – ett kulturföremål

Rädda Kungl. Myntkabinettet kvar på Slottsbacken

Pris 30 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens hemsida
www.numismatik.se

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december.
På hemsidan kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

ANNONSPRISER

1/12 sida
47 × 50
mm
250 kr

1/8 sida
72 × 50
mm
350 kr

1/6 sida
47 × 105
mm
400 kr

1/4 sida
72 × 105
mm
600 kr

1/2 sida
151 × 105
mm
1 200 kr

1/1 helsida
151 × 214 mm
2 000 kr

2:a och 3:e
omslagssidan
2 500 kr

4:e omslagssidan
5 000 kr

SNT behåller sina låga annonspriser även 2017

Annonser på årsbasis får dessutom 20 % rabatt

Annonsstopp senast den 1:a i månaden före utgivning

Radannonser: enskilda SNF-medlemmar erbjuds **gratis annons** med högst tre rader
att köpa, sälja eller byta samlarobjekt – kontakta info@numismatik.se

Annonser som inte är förenliga med SNF:s och AINP:s etik avböjs

Innehåll SNT 2 • 2017

ARTIKLAR OCH NOTISER

SID.

Alan, ALVIN och algoritmer. Digitala humaniora vid Uppsala universitets myntkabinett	32–35
Den svenska numismatikens fader Elias Brenner (1647–1717) firas i Åbo av samlare och forskare	36–38
Från kung Hans till Sten Sture den yngre — örtugsmyntningen 1497–1520	39–41
Gaspolletter för hushållet — ett kulturföremål	42–44

FASTA RUBRIKER

PRESSKLIPP 1926. Klumpigt gjord tiokronesedel som korvlikvid.....	45
FRÅGESPALTEN. Lustig enkrona	45
AUKTIONER & MÄSSOR.	45
LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR & MYNTKLUBBAR I SNF.	45
DEBATT. Rädda Kungl. Myntkabinetet kvar på Slottsbacken – Ett nationalmuseum och riksarkiv i numismatik ...	46–47
NYTT OM BÖCKER – RECENSIONER. <i>Bellmansmedaljer, medaljonger och märken</i>	47
MEDALJTÄVLING. Tävlning för yngre medaljkonstnärer	48

OMSLAG

Medaljer i silver över Elias Brenner 1647–1717 och Carl Michael Bellman 1740–1795. Konstnär: Ernst Nordin. Brennermedaljen utgavs av Svenska Numismatiska Föreningen 1991 till 300-årsminnet av *Thesaurus* 1691. Bellmanmedaljen utgavs 1990 av Samfundet Kungliga Myntkabinetets Vänner till 250-årsminnet av hans födelse. Två oförglömliga och starka kulturpersonligheter. Brenner är iförd allongeperuk, högsta hårmode på den tiden vilket även ses på Karl XII:s mynt. Bellman tycks bära en så kallad härpiska, hårmode för herrar under 1700-talets senare del och som också bars av Gustav III. Läs mer om Brenner i Eeva Jonssons artikel i detta nummer och om Bellmansmedaljer i anmälan av den nyutkomna boken med samma namn.

FOTO: GABRIEL HILDEBRAND, KMK.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

KANSLI OCH REDAKTION

Banérgatan 17 n b
11522 Stockholm
Tel. 08 - 667 55 98
Måndagar
kl. 10 - 12 och 13 - 16
info@numismatik.se

Plusgiro 150007 - 3
Bankgiro 219 - 0502
Svenska Handelsbanken

CHEFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE

Monica Golabiewski Lannby
monica@numismatik.se

PRENUMERATION

200 kr / år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt
Kom ihåg att
meddela adressändring!

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse för
numismatisk forskning samt
Sven Svenssons stiftelse för
numismatik.

Redaktionen ansvar inte för ej beställt
material. Texter och bilder i SNT lagras
elektroniskt och publiceras som pdf på
föreningens hemsida. Den som sänder
material till SNT medger detta.

Register över alla artiklar och
notiser i SNT 1977–2016 finns i
sökbart pdf-format på hemsidan.

TRYCK

Pipeline Nordic AB

ISSN 0283-071X

VÅREN 2017

Föreningens aktiviteter

Våra medlemmar är varmt välkomna till SNF:s föreningskvällar. De är med få undantag förlagda till sista onsdagen i månaden, vår och höst. Vi ses både i samband med föredrag och under enklare former, alltid med ämnet numismatik. Passa på att botanisera i vårt numismatiska bibliotek innan samvaron, öppet från cirka 16.00.

ELIAS BRENNER avled för 300 år sedan, i januari 1717, och blev sjuttio år. Än i dag är hans viktiga numismatiska pionjärverk *Thesaurus Nummorum Sueo-Gothicorum* flitigt använt och citerat. Boken kom ut år 1691. I den andra upplagan, 1731, publicerades den stora medeltida myntskatten funnen år 1696 i Bollnäs kyrka. Brenners planscher med myntavbildningar kom till användning och Erik av Pommerns 3 099 örtugar i fyndet kunde identifieras med referenser till boken. Svenska Numismatiska Föreningens högsta utmärkelse är benämnd efter Elias Brenner. Intill ses detalj av Brenners porträtt utfört av Michael Dahl omkring 1680.

FOTO: GABRIEL HILDEBRAND.

MARS

29 Föreningskväll

Plats Banérgatan 17

18.00 **DISKUSSIONSAFTON.** Tag med ett numismatiskt ämne som du vill ta upp till diskussion eller ett föremål som du vill berätta om. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

APRIL

26 Föreningskväll.

Plats Banérgatan 17

18.00 **KÖP, BYT OCH SÄLJ.** Tag med numismatiska objekt som ska lämna din samling. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

MAJ

13–14 SNF:s årsmöte

Plats Grand Hotell, Norrköping

Program se: SNT 2017:1 sid. 18 samt www.numismatik.se
Anmälan till Roger Lind, 073-949 60 84 eller e-post sigge@live.se, senast 28 april 2017.

31 Föreningskväll

Plats Banérgatan 17

18.00 **KÖP, BYT OCH SÄLJ.** Tag med numismatiska objekt som ska lämna din samling. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Adress: Banérgatan 17 n b, Stockholm. T-bana Karlaplan; buss 4, 44, 76
Kansliet är öppet: måndagar kl. 10 – 12 & 13 – 16
Kansliet är stängt: midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna
Hemsida: www.numismatik.se
SNT finns på Facebook

ALAN, ALVIN OCH ALGORITMER

Digitala humaniora vid Uppsala universitets myntkabinett

Av Hendrik Mäkeler

Den 3 november 2015 gästades Uppsala universitets myntkabinett av Alan Stahl, föreståndare för myntkabinettet vid Princeton University och en av världens mest meriterade numismatiska forskare, särskilt inom medeltidsområdet. Att bjuda in honom var möjligt tack vare ett generöst bidrag från Sven Svenssons stiftelse för numismatik. Inom ramen för Uppsala universitets myntkabinetts föreläsningsserie *MoneyTalks* (<http://www.coincabinet.uu.se/moneytalks/>) höll Alan ett föredrag i Museum Gustavianums auditorium, där han uttryckte sin förtjusning över att föreläsa från en talarstol som redan hade använts av Carl von Linné.

Föredraget med titeln *All that glitters ... Silver in early medieval coinage* handlade om silvermyntningens utveckling från senromersk tid till tidig medeltid, men framför allt om folkvandringstidens och merovingertidens olika monetära utveckling på den europeiska kontinenten.

Som underlag för föredraget använde Alan data som samlats in inom hans nya projekt, *The FLAME Project (Framing the Late Antique and Early Medieval Economy)*, se även <http://coinage.princeton.edu/>. Databasen presenterade Alan även den 6 november på Kungl. Myntkabinettet i Stockholm under konferensen om *Early Medieval Imitational Coinages*.

Alan uppmärksammade framför allt att silver spelade en ganska ringa roll i den senromerska och tidigbysantinska myntningen. Sasaniderna däremot använde i huvudsak silver

Alan Stahl vid föreläsningen i Uppsala universitets myntkabinett den 3 november 2015.

FOTO: FÖRFATTAREN.

i sin monetära ekonomi. Under utvecklingens gång baserades den medeltida europeiska myntningen sedermera så gott som enbart på silver, medan myntsystemen i Bysans och i den islamska världen förblev trime-talliska, då guld- och kopparmynt användes vid sidan om silvermynt. Med andra ord vändes myntsystemen under folkvandringstiden och den merovingiska tiden liksom upp och ner, vilket påminner väldigt tydligt om de stora samhällsförändringar som ägde rum på den tiden.

Anledningen till att bjuda in Alan Stahl till Uppsala var således inte enbart att han är välkänd för diverse grundläggande medeltidsnumismatiska publikationer.¹ Alans numismatiska publikationsverksamhet går mycket längre tillbaka i tiden än så. Till en början var han mest intresserad av merovingernas komplice-

rade myntning, även ämnet för hans avhandling som han försvarade vid *University of Pennsylvania* år 1977.² Året därpå publicerade Alan en av de första artiklarna om datortillämpning på medeltida mynt. Den ingick i tidskriften *Computers and the Humanities* som ägnade ett specialnummer åt *Medieval Studies and the Computer*.³

Digitala humaniora

Sedan dess har Alan Stahl behållit datatekniken och dess tillämpning på historiska frågeställningar i sikte. Det är ett område som i dag betecknas som *digitala humaniora* (DH). Inom DH försöker man utreda vilka nya tekniska lösningar man kan använda inom humanioraområdet. I detta sammanhang handlar det inte enbart om att automatisera hanteringen av stora datamängder (*big data*), vilket krävde enorma mänskliga arbetsinsatser innan datorer fanns tillgängliga.

Minst lika viktigt för digitala humaniora är att undersöka vilka nya frågeställningar den nya tekniken kan inspirera till. Numismatiska exempel på dessa två varianter är å ena sidan katalogisering och sortering av vikingatida skattfynd med datorns hjälp – ett arbete som under lång tid har utförts av Numismatiska forskningsgruppen vid Stockholms universitet, där professor Brita Malmér var en av de tidigaste att uppmärksamma datateknikens potential.⁴ Å andra sidan undersöker man hur datasystem själva kan identifiera mynt och sätta dem i olika kontexter. Automatisk bildidentifiering är dock

Att det ingår numismatiska föremål i Alvin-portalen ser man redan på dess startsida, där bildspelet i detta fall visar en palmstruchsedel.

inte fullt så enkel för mynt från vikingatiden som för moderna sådana. Avsaknaden av ett övergripande europeiskt referensverk för vikingatids- och medeltidsmynt gör även att man, än så länge, inte kan samköra mynten från den tidsperioden på samma sätt som man redan gör exempelvis för mynt präglade under de romerska kejsarnas tid, med katalogverket *Roman Imperial Coinage* (<http://numismatics.org/ocri>) som underlag.

Numismatiska bibliotek och avhandlingar

För att kunna sätta i gång katalogisering av mynt behövs således katalogverk. Det finns väldigt många sådana tryckta referensverk, men ändå är långt ifrån alla myntsystem som funnits under världens historia bearbetade på ett tillfredsställande sätt. Det krävs således många ytterligare generationers arbete och omfattande bokproduktion även i fortsättningen.

Den mest omfattande samlingen med sådana numismatiska publikationer finns i Vitterhetsakademiens biblioteks filial i Kungl. Myntkabinettet. Nyligen kunde bibliotekarien Annika Eriksson slutföra katalogiseringen av de äldsta och mest sällsynta volymerna där; ett arbete, som generöst

bekostats av Sven Svenssons stiftelse för numismatik (se SNT 2016:4 s. 88–89). Även Uppsala universitets myntkabinett förfogar över ett omfattande referensbibliotek, vars katalogisering i den nationella bibliotekskatalogen Libris skett under hösten 2015, även i detta fall med stöd från Sven Svenssons stiftelse. Fler än 2 500 verk finns således förtecknade numera, vilket inspirerade även Uppsala universitetsbibliotek till att satsa på dess egna numismatiska publikationer och katalogisera ett nämnvärt antal därav. Båda bibliotekens samlingar hittar man numera via internet (<http://www.coincabinet.uu.se/samlingar/bibliotek/>).

Speciellt för Uppsala universitet är de numismatiska avhandlingar som skrivits alltsedan år 1679 vid Sveriges äldsta lärosäte. Inalles handlar

det om nästan sextio publikationer som vanligtvis har förklarats i Gustavianum, Uppsala universitets tidigare huvudbyggnad som tillkom under 1620-talet. Samtliga äldre numismatiska avhandlingar som inte längre är upphovsrättsbelagda har under 2016 skannats med medel från Uppsala universitets myntkabinett och publicerats på internet, såvida de inte redan varit tillgängliga genom Uppsala universitetsbiblioteks omfattande projekt för katalogisering och digitalisering av de äldre avhandlingarna överlag (se förteckningen på www.coincabinet.uu.se/forskning/numismatiska-avhandlingar).

Gemensamt utgör katalogposterna av den numismatiska litteraturen i Uppsala och de uppsaliensiska avhandlingarna i ämnet ryggraden för arbetet med att digitalisera samlingarna av både mynt, medaljer, sedlar och polletter i *Alvin*, den svenska portalen för kulturarvssamlingar (www.alvin-portal.org). Det enstaka digitaliserade myntet kan på så sätt kopplas till referensverkets katalogpost som i sin tur länkar vidare till den nationella svenska bibliotekskatalogen Libris, där man via fjärrlån även kan beställa hem respektive verk. Vi hoppas att detta kommer att underlätta enormt för både myntsamlare, mynthandeln och forskare från olika ämnesområden som är intresserade av betalningsmedlens olika former.

Digitaliseringsprojekt i Uppsala

För att uppnå detta mål pågår digitaliseringen kontinuerligt vid Uppsala universitets myntkabinett (se den digitala katalogen över samlingarna på www.coincabinet.uu.se/samlingar).

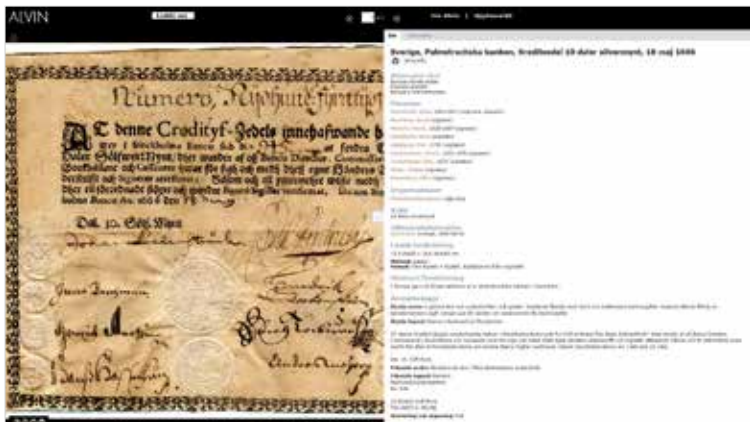
Roman Republic, Julius Caesar, Denarius 44 B.C., Rome.

[HTTP://URN.KB.SE/RESOLVE?URN=URN:NBN:SE:ALVIN:PORTAL:RECORD-14833](http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-14833)
Inlagd av Ragnar Hedlund.

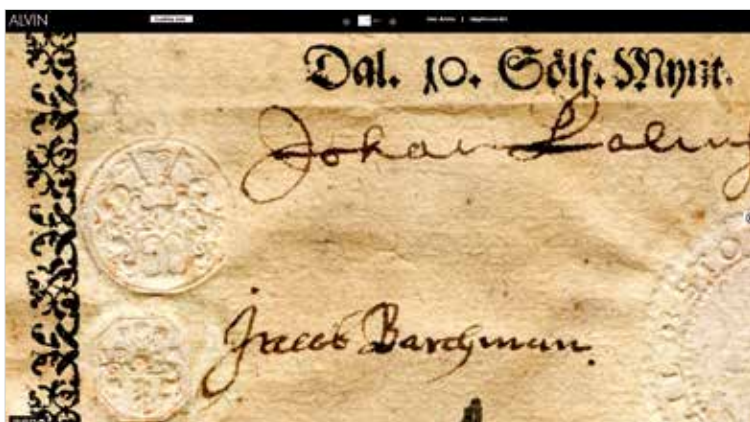

Tyskland, Hessen-Kassel, Fredrik I, 1 dukat 1737, Kassel.

[HTTP://URN.KB.SE/RESOLVE?URN=URN:NBN:SE:ALVIN:PORTAL:RECORD-54497](http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-54497)
Inlagd av Ylva Haidenthaler.

Förstorar man bilden hamnar man i Alvin-portalens bildvisare där man i detta fall detaljerat kan jämföra signaturerna med personerna som vi identifierat signaturerna med. Längst upp finns även en knapp "ladda ner" som ger tillgång till den högupplösta originalbilden som vi tagit fram.

Den som vill granska bilderna i detalj kan fälla in beskrivningen i bildvisaren och förstora upp bilden ännu mer.

I och med att Uppsala universitets myntkabinetts digitaliseringsarbete sker inom ramen för den svenska kulturarvsportalen Alvin har vi med Uppsala universitetsbiblioteks hjälp kunnat bana vägen för likadana projekt vid alla institutioner som är anslutna till Alvin. Det är faktiskt väldigt enkelt att arbeta med numismatiska objekt på denna plattform⁵, så det är bara att haka på för att gemensamt kunna lyfta numismatiken i Sverige till en ny nivå!

Enorma möjligheter

Möjligheterna är enorma och kunde knappast anas i sin helhet, när Alan Stahl och Brita Malmer under

1970-talet började använda sig av datatekniken inom vårt ämne. Utmaningen nu som då är att utforma datasystemen och registreringsmomenten så att algoritmerna på bästa möjliga sätt kan hitta svar på de mest olika forskningsfrågorna. Detta innebär även att man vid definitionen av datafälten så gott som möjligt försöker anticipera teknikens framtida utveckling, för att redan från början kunna skapa så detaljerad och högupplöst data att den också kan användas med mer avancerade teknik. Vid Uppsala universitets myntkabinet har detta lyckats mycket väl med databasen som Harald Nilsson en gång i den gråa datatekniska forntiden

lät skapa, närmare bestämt år 2005. Databasens innehåll kunde enkelt föras över till Alvin-portalens och tolkas till Alvins långt mer avancerade tekniska struktur, vilket bevisar hur framsynt Myntkabinetts gamla datateknik var upplagd. I dag är den ett eget kulturarv och finns som sådant digitalt registrerad i Alvin också (se <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-79975>).

Noter

- ¹ Bland annat Alan Stahl: *Zeccha. The Mint of Venice in the Middle Ages*, Baltimore 2000 (<http://libris.kb.se/bib/5677869>). Den som vill läsa en underbart välskriven och klok framställning av ett medeltida myntverk bör införskaffa denna bok.
- ² Alan Stahl: *The Merovingian Coinage of the Region of Metz, Louvain-la-Neuve* 1982 (<http://libris.kb.se/bib/340534>).
- ³ Alan Stahl: *A Numerical Taxonomy of Merovingian Coins*, i: *Computers and the Humanities* 12 (1978) 1/2, s. 201–214 (<http://www.jstor.org/stable/30199952>).
- ⁴ Se Brita Malmer: *Methodological problems in editing and evaluating the Swedish Viking-Age coin hoards*, i: Mark A.S. Blackburn och D.M. Metcalf (utg.): *Viking-Age Coinage in the Northern Lands*, The Sixth Oxford Symposium on Coinage and Monetary History (British Archaeological Reports, International Series 122), Oxford 1981, s. 391–403 samt Brita Malmer: *Methodological Problems in Editing and Evaluating the Swedish Viking-Age Coin Hoards*. II, i: Bernd Kluge (utg.): *Fernhandel und Geldwirtschaft. Beiträge zum deutschen Münzwesen in sächsischer und salischer Zeit. Ergebnisse des Dannenberg-Kolloquiums 1990* (Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Monographien 31 = Berliner Numismatische Forschungen 1), Sigmaringen 1993, s. 233–241.
- ⁵ Se Hendrik Mäkelar: *Digitalisering vid Uppsala universitets myntkabinet. Katalogisering av numismatiska objekt i Alvin – portal för kulturarvssamlingar* (Uppsala University Coin Cabinet Working Papers 21), Uppsala 2016 (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-302899>).

Den svenska numismatikens fader Elias Brenner (1647–1717) firas i Åbo av samlare och forskare

Av Eeva Jonsson

Den 16 januari 2017 var det trehundra år sedan Elias Brenner dog. Brenner var den förste som gav ut ett illustrerat verk över Sveriges mynt och medaljer och därför betraktas han som fader för den numismatiska vetenskapen i Sverige. En liten skara numismatiska vänner och kolleger firade jubileet i Åbo.

Det finns ingen som har satt större avtryck i den numismatiska vetenskapen i Sverige och Finland än Elias Brenner. Även framtida generationer kommer att behöva hans *Thesaurus* som referensbok och inspirationskälla (fig. 1.) Tanken var att hedra minnet av Elias Brenner genom att på hans dödsdag starta en studiecirkel i numismatik inom ämnet arkeologi vid Åbo universitet under ledning av professor Jussi-Pekka Taavitsainen. Studiecirkeln har flera samarbetspartners, bland andra Finska Numismatiska Föreningen och Åbo museicentral för att nämna de två viktigaste.

Elias Brenner var mån om sitt österbottniska ursprung och det vill vi i Finland gärna framhäva. Brenner var viktig även för Finlands fornvetenskap, eftersom han var den förste som gjorde en antikvarisk forskningsresa till den östra rikshalvan för att systematiskt dokumentera kända fornminnen.¹ Elias Brenners hustru Sophia Elisabet blev känd för sin litterära verksamhet och hennes dikter berättar om familjens starka band med makens hemtrakter i öster. En del av hennes dikter är tillägnade personer i och från Finland. Sophia Elisabet skrev till exempel ett epita-

1. Titelbladet i Elias Brenners *Thesaurus nummorum sveo-gothicorum* i 1731 års upplaga utgiven av hans vän Nils Keder. Numismatiska forskningsgruppens bibliotek.

fium på latin över sin finska svärfader Isak Brenner, som dog 1670. Många av Elias och Sophia Brenners vänner och bekanta var från staden Åbo. Till exempel var den lärde Daniel Juslenius sonen Carl Brenners läromästare, medan Juslenius var på flykt i Sverige under den stora ofreden.²

Elias Brenners insatser för fosterlandet hyllas i Finland bland annat genom att Finska Numismatiska Föreningen har Brenners släktvapen som sin logo (fig. 2.)

Elias Brenners levnad

Elias Brenner föddes den 18 april 1647 i Storkyro prästgård i finska Österbotten som det sextonde av tjugo barn. Han gick i skolan i Nykarleby och Björneborg och efter sin skolgång inskrevs han 1663 vid Uppsala

universitet för att bli präst som sin far. Hans far Isak Brenner var en skicklig amatörmålare.³ Under sina studier i Uppsala ägnade Elias Brenner sig åt fornforskning under Olaus Verelius, professor i fosterlandets antikviteter, samt professor Johannes Schefferus. Det var Schefferus som intresserade honom för bland annat myntkunskapen och för miniatyrmåleriet.⁴

År 1668 anställdes Elias Brenner som ritare och kopparstickare i det nybildade Antikvitetskollegiet. Antikvariska resor förde honom till Östergötland och Västergötland, där han bland annat ritade av ett stort antal runstenar, gravstenar, sigill och vapen.

Under åren 1671–1672 hade han i uppdrag att dokumentera fornminnen i hemtrakterna i Finland.⁵ Elias Brenner besökte totalt cirka fyrtio kyrkor i Finland samt slotten i Åbo, Tavastehus och Viborg.⁶ Han avbildade bland annat S:t Henriks gravmonument i Nousis kyrka, senare graverat av Johann Christoph Sartorius (1650–1739) efter Brenners teckning. Sartorius gravering visas i dag i utställningen på Nationalmuseet i Helsingfors. Brenner avbildade ett stort antal gravstenar i Åbo domkyrka som till stor del förstördes i brand 1681. Gamla manuskript från Åbo som han påträffade där förde han till Stockholm.⁷

Elias Brenner var även verksam som konstnär. Han var en av de första samlarna av miniatyrer i Sverige. Som den första inhemska miniatyrmålaren etablerade han sig som fri konstnär i Stockholm omkring år 1674. Brenner blev kunglig miniatyrmålare

2. Finska Numismatiska Föreningens logo med Elias Brenners släktvapen.

1677 och utnämndes till hovminiatyrmålare 1684. Han blev vapenmålare i kansliet samma år och på den posten målade han nya vapensköldar som uppsattes på Riddarhuset. Han målade även porträtt över privatpersoner (fig. 3). Brenner blev assessor i Antikvitetsarkivet 1692. Efter Erik Dahlbergs död utsågs Brenner 1708 att färdigställa Dahlbergs banbrytande Sueciaverk. En del av Brenners vackra teckningar från Finland finns med i den sista delen. Elias Brenner adlades den 10 mars 1712.⁸

”Lyckan förmår mycket när hon vill wäl”

Elias Brenner var gift två gånger. Hans första hustru var Erengerd Stamm (cirka 1656–1679), dotter till hovbildhuggaren och stenhuggaråldermannen Johan Wendel Stamm. Året efter hon avlidit (1679) gifte Brenner om sig med den tolv år yngre Sophia Elisabet Weber (1659–1730). Familjen blev stor. Elias Brenner hade två barn från det första äktenskapet och under tjugo år födde Sophia Elisabet femton barn som levde till vuxen ålder.⁹

Sophia Elisabet föddes i och levde hela sitt liv i Stockholm. Hennes far var en tysk bildhuggarålderman och hennes mor var svenska. Såväl samtid som eftervärld känner Sophia Elisabet Brenner som en av den sena stormaktstidens främsta lärda kvinnor. Redan vid fyra års ålder sattes hon i skola för att lära sig att läsa och skriva tyska. Från tio års ålder fick hon även bedriva intensiva latinstudier, trots att de lärdas språk latin normalt inte hörde till en flickas utbildning. Hon fick även undervisning hemma av en informator.¹⁰ Senare uppmuntrades hon av sin make Elias Brenner att bland annat läsa aktuell litteratur

och de stora klassiska latinpoeterna i hemmets bibliotek.

Elias Brenners andra hustru uppskattades för sin litterära verksamhet. Hon var verksam som diktare från 1680-talet till sin död 1730. Hennes genre var framför allt tillfällespoesin, främst bröllop och begravning, men också till exempel gratulationer när någon gav ut en bok liksom dikter i andliga ämnen.¹¹ Hon skrev på sina modersmål svenska och tyska, men även på latin, italienska och franska. Maken var ett stort stöd i hennes författarkarriär och det glada och lyckliga hemmet var en mötesplats för både vänner och stadens kulturpersonligheter.

”Lyckan förmår mycket när hon vill wäl”, så lyder Sophia Elisabets hälsning i Georg Christian Kahrstädts gästbok den 5 april 1698. Förutom att skriva en egen hälsning tecknade maken Elias även ett vackert porträtt av sin hustru i gästboken.

Kärlek till gamla mynt

Förutom miniatyrmålningar samlade Elias Brenner bland annat svenska och utländska mynt och medaljer, ädelstenar, indiska konstföremål och konkylier från oceanerna. Han kallade sin samling för ett *Cabinet*.

Brenners arbete inom numismatik pågick hela livet.¹² Sedan 1673 ansvarade han för kung Karl XI:s myntsamling. Brenners egen myntsamling fick troligen sin början under hans antikvariska resor på 1660- och 1670-talen och samtidigt började han även samla uppgifter om myntfynd i det dåtida Sverige.

Hans myntsamling kom att bli betydande och låg till grund för det pionjärarbete, *Thesaurus nummorum sveo-gothicorum*, som började tryckas under de första åren på 1690-talet (med gravyr av tidigare nämnda Sartorius efter Brenners egna teckningar).¹³ Förutom att Brenner samlade mynt, ritade han av mynten och systematiserade sin egen samling. Senare utnyttjade han även andras samlingar av mynt och medaljer.

De exemplar av *Thesaurus* som Elias Brenner själv färdigställde var

3. Elias Brenner.
Jacob Henrik Röngrens kopia 1795
efter Elias Brenners
självporträtt från 1677.
EFTER CAVALLI-BJÖRKMAN 2011, s. 390.

avsedda som gåvor till kolleger inom numismatiken liksom till högt uppsatta personer. Nya uppgifter om mynt och medaljer lades till efterhand, varför olika exemplar av boken skiljer sig från varandra, bland annat genom nya mynt- och medaljplan-scher och andra tillägg.

Elias Brenner dog den 16 januari 1717, då familjens ekonomi inte längre var god. Under flera år hade han inte fått ut sin lön som assessor. Ingen annan i familjen var intresserad av numismatik och man var nödsakad att sälja bok- och myntsamlingen. Vid Brenners död 1717 uppgick samlingen till 687 mynt och medaljer. En värdering gjordes av Brenners vänner Nils Keder, Urban Hjärne och Martin Törnehjelm. Det dröjde till 1721 innan samlingen kunde säljas.¹⁴

Brenners slutgiltiga storverk inom numismatiken trycktes först 1731, fjorton år efter hans död, med hjälp av kollegan och vännen i familjen Nils Keder. Sophia Elisabet överlevde sin make i tretton år, men hon hann aldrig se makens livsverk avslutat. Hon gick bort 1730, ganska exakt ett år innan den slutgiltiga versionen av Brenners verk kom från trycket. Elias Brenner ligger begravd i Riddarholmskyrkan i Stockholm.

Slutord

Inom numismatiken som vetenskap har det skett stora förändringar sedan Brenners tid, men vissa saker är ännu grundläggande. Kontakter numismatiker emellan är fortsatt viktiga. Framför allt är numismatik, nu som då, i grunden föremålsforskning och således är den numismatiska forskningen starkt beroende av samlingar. I vår numismatiska verksamhet i Åbo kommer vi att främja den materialbaserade forskningen. Det hade säkerligen värderats högt av Elias Brenner. Studenterna får naturligtvis bekanta sig även med de moderna, men sedan länge etablerade numismatiska forskningsmetoderna, till exempel stampstudier, haltanalyser samt analyser av användningsspår.

Tidevarv kommer och tidevarv går, men samlingarna består och dem ska vi vara rädda om!

SKANNINGAR AV FÖRFATTAREN.

Noter

- ¹ Se Bomansson, K. A., 1858. *Finska Presterskapets berättelser om Monumenter och Antiqviteter i Finland 1667–1674*.
- ² Om den Brennerska familjens kontakter med Finland, se *BLF* 1, 2008, nr 2273, webbpublikation <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2273> samt V. Lindgärde 2011, s. 32–6.
- ³ *BLF* 1, 2008, nr 2463, webbpublikation <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2463>.
- ⁴ *SBL* 6, 1926, s. 203–4.
- ⁵ Se Bomansson, K. A., 1858. *Finska Presterskapets berättelser om Monumenter och Antiqviteter i Finland 1667–1674*.
- ⁶ *BLF* 1, 2008, nr 2463, webbpublikation <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2463>.
- ⁷ *SBL* 6, 1926, s. 204–6.
- ⁸ *SBL* 6, 1926, s. 206–8.
- ⁹ *BLF* 1, 2008, nr 2273, webbpublikation <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2273>.
- ¹⁰ *BLF* 1, 2008, nr. 2273 webbpublikation <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2273>.
- ¹¹ För att fördjupa kunskap och perspektivet på Sophia Elisabet Brenner och för att sätta in henne i samtiden hölls ett symposium vid Lunds universitet i augusti 2009, då ett tjugotal forskare samlades. Efter symposiet utkom 2011 en bok med titeln *Wår lärda skalde-fru*

Sophia Elisabet Brenner och hennes tid. Boken omfattar 24 bidrag inom olika områden, varav två främst ägnas maken Elias Brenner. Se T. Sundquist 2011, s. 374–89 samt G. Cavalli-Björkman 2011, s. 390–402.

- ¹² Man har skrivit mycket om Elias Brenners betydelse för svensk numismatik och om hans myntsamling, senast mer utförligt av Torbjörn Sundquist (2009, 2011). I *SNT* har temat under senare tid behandlats av Peter Berghaus (1994). Det mest utförliga som skrivits om honom är än i dag Eliel Aspelins biografi *Elias Brenner. En forskare och konstnär från Karlernes tid från 1896*. Se speciellt s. 119–23, förteckning över Brenners mynt- och medaljsamling. Se även J. Haganders, L. O. Lagerqvists och I. Wiséhns artikel i *SNT* (2002) "Elias Brenners myntsamling finns i Moskva".
- ¹³ Om nyaste forskningen kring tryckärtalen och olika exemplar av Brenners *Thesaurus*, se T. Sundquist 2011, s. 377–87.
- ¹⁴ Mera om temat, se J. Hagander, L. O. Lagerqvist & I. Wiséhn (2002), *Elias Brenners myntsamling finns i Moskva*, s. 172–73.

Förkortningar och referenser

Aspelin, E. 1896. *Elias Brenner. En forskare och konstnär från Karlernes tid*. Helsingfors.

Berghaus, P. 1994. Porträtt av en numismatiker. Elias Brenner (18.4.1647–16.1.1717). *SNT* 1994:8, s. 196–200.

BLF = Biografiskt lexikon för Finland 1. Svenska tiden (2008). Webbpublicering.

Bomansson, K. A. 1858. *Bidrag till Finlands historia I. Finska Presterskapets berättelser om Monumenter och Antiqviteter i Finland 1667–1674*. Helsingfors.

Cavalli-Björkman, G. 2011. *Miniaturmålaren Elias Brenner. Wår lärda skalde-fru Sophia Elisabet Brenner och hennes tid*, s. 390–401. Lindgärde, V., Jönsson, A. & Göransson, E. (red.). Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet. Lund.

Hagander, J., Lagerqvist, L. O. & Wiséhn, I. 2002. *Elias Brenners myntsamling finns i Moskva*. *SNT* 2002:8, s. 172–77.

Lindgärde, V. 2011. *Sophia Elisabet Weber, g. Brenner (1659–1730). Wår lärda skalde-fru Sophia Elisabet Brenner och hennes tid*, 24–55. Lindgärde, V., Jönsson, A. & Göransson, E. (red.). Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet. Lund.

Mäkelä-Alitalo, A. 2008. Brenner, Sophia Elisabet. *Biografiskt lexikon för Finland 1. Svenska tiden*. Nr 2273. Webbpublicering, <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2273>. Läst den 28 december 2016.

SBL = Svenskt Biografiskt Lexikon, del VI. Stockholm 1926.

Sundquist, T. 2009. Elias Brenners tidiga utgåvor av *Thesaurus nummorum*. Svårkollationerade böcker. *Samlad glädje 2009*. Numismatiska klubben i Uppsala 1969–2009, s. 201–12. Ekström, C., Holmberg, K. & Wijk, M. (red.). Numismatiska klubben i Uppsala, Uppsala.

Sundquist, T. 2011. En skatt av svenska mynt. Elias Brenners numismatiska mästerverk. *Wår lärda skalde-fru Sophia Elisabet Brenner och hennes tid*, s. 374–89. Lindgärde, V., Jönsson, A. & Göransson, E. (red.). Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet. Lund.

Tarkiainen, K. 2008. Brenner, Elias. *Biografiskt lexikon för Finland 1. Svenska tiden*. Nr 2463. Webbpublicering, <http://www.blf.fi/artikel.php?id=2463>. Läst den 28 december 2016.

Wennberg, E. 1926. Elias Brenner. *Svenskt Biografiskt Lexikon*, del VI, s. 203–11. Stockholm.

Lunds Mynthandel

Köper och Säljer
Byter och Värderar

Mynt och Sedlar
Tillbehör och Litteratur

Lagerlista finns på
www.lundsmynthandel.se

Klostergatan 5, 222 22 Lund
tel. 046 - 14 43 69
butiken@lundsmynthandel.se

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer
mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev,
sedlar, äldre handlingar m.m.

www.strandbergs-mynt.se

Obs! Ny besöksadress:
Hantverkargatan 36, Kungsholmen
Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel. 08 – 611 01 10

Från kung Hans till Sten Sture den yngre

— örtugsmyntningen 1497–1520

Av Kjell Holmberg

Detalj ur samtida bildstod av Sten Sture den yngre vid altaret i Västerås domkyrka.

FOTO: SV.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/STEN_STURE_DEN_YNGRE.

Hans, kung 1497–1501 Sten Sture den äldre, riksföreståndare 1501–1503

Redan år 1483 hade Kristian I:s son Hans valts till unionskung över Sverige vid den så kallade Kalmar recess. Riksföreståndaren Sten Sture den äldre lyckades dock förhålla Hans uppstigande på den svenska tronen till 1497. Men till sist fick kung Hans (i Sverige även kallad Johan II) den svenska kungakronan. Kung Hans glädje blev dock kortvarig, då han redan 1501 tvingades avgå och Sverige styrdes sedan åter av riksföreståndaren Sten Sture den äldre fram till dennes död i december 1503.

Trots Hans korta regeringsperiod, 1497–1501, finns ett flertal typer av örtugar och halvörtugar bevarade från hans tid som kung. Örtugarna,

1–3. Kung Hans örtugar från Stockholm och Västerås.

som slogs i Stockholm och Västerås, är i dag alla rara och detta gäller i synnerhet Västeråsmyntet. Halvörtugarna är även de ganska ovanliga och vissa typer är rara eller mycket rara.

Nästan alla kung Hans mynt bär hans namn (normalt förkortat till *IOH*) och det Oldenburgska vapnet, men mycket sällsynt förekommer även stampkopplingar mot anonyma präglingar i Erik den heliges namn. Pågående forskning av Jonas Rundberg visar att myntverket i Västerås hade en kontinuerlig verksamhet under decenniet runt år 1500. Det finns nämligen stampkedjor som börjar med Sten Sture den äldres *s c s* ERICVS-mynt, vilka går vidare via kung Hans *IOH*-mynt och som sedan fortsätter med andra *s c s*-mynt (daterbara till 1501–1503) för att av-

4–8. Exempel på kung Hans halvörtugar från Stockholm och Västerås.

slutas med *s c s*-mynt med Natt och Dag-vapnet, det vill säga mynt slagna under Svante Nilsson. Någon motsvarande kontinuitet för Stockholms myntverk kan (ännu) ej påvisas men är naturligtvis fullt möjlig.

Svante Nilsson, riksföreståndare 1504–1512

Efter Sten Sture den äldres död 1503 valdes Svante Nilsson av ätten Natt och Dag till ny riksföreståndare. Han innehade denna post till sin plötsliga död i januari 1512. I populärhistorisk litteratur kallas Svante ibland för

9–11. Exempel på Svantes halvörtugar från Västerås.

Svante Nilsson Sture. Denna namn-kombination är dock sentida och användes inte av Svante själv eller av hans samtid.

Numismatiskt är Svantes tid vid makten intressant. Vi vet att han slog mynt i både Stockholm och Västerås. Det finns nämligen ett klagomål från rådet i Stockholm att Svante "myntade uppe på Slottet", varvid rådets rätt till insyn och kontroll förhindrades. En ansenlig del av Svantes mynt från Västerås har hans vapensköld – Natt och Dag-vapnet – som initialtecken i omskriften. Stampar kopplade med dessa uppvisar ofta ett litet kors inom ring som initialtecken. Alla dessa kan anses vara utgivna av Svante, men även mera anonyma präglingar kan komma att dateras till hans tid vid makten. Som nämnts ovan vet vi också att mynt präglades i Stockholm.

Några Stockholmsmynt med Natt och Dag-vapnet är inte kända. Svantes halvörtugar kan troligen identifieras som de mynt som Lagerqvist benämner LL 12–14 under Sten Sture den äldre. Det bör dock påpekas att konkreta bevis på detta ännu saknas, men pågående forskning av Jonas Rundberg bör kunna klargöra hur det förhåller sig. Slog Svante även örtugar i Stockholm? Om detta vet vi inget säkert, men om så var fallet så rör det sig om vissa varianter av mynt av typen [Sten Sture den äldre] LL 3.

När det gäller Västeråsmynten är situationen alltså annorlunda. För

12–13. Halvörtugar från Stockholm som troligen kan associeras med Svante Nilsson.

halvörtugarna gäller således att Svante lät sätta sin ätts vapen – Natt och Dag – som initialtecken i inskriften. Man kan här konstatera att Svante som riksföreståndare flyttar fram positionerna genom att tydligt ange en referens till sig själv ("Natt och Dag") som myntherre. Föregångaren på posten, Sten Sture den äldre, var ju mera diskret.

Från Västerås finns ytterligare en numismatisk delikatess, nämligen en i endast två exemplar bevarad örtug som har Natt och Dag-skölden som initialtecken. *Fig. 14.* Örtugsmyntningen var emellertid mera omfattande än så; i den stora Västeråsskatten från 1972 ingick bland annat en grupp anonyma SANCTVS ERICVS-örtugar slagna i Västerås. Samtliga dessa är stampkopplade med varandra och i stort sett nypräglade. Via fransidesstamparna kopplar dessa mot såväl Svantes örtugar som mot kung Hans sällsynta Västeråsörtug samt även mot ett par bevisligen äldre anonyma fransidor använda av Sten Sture den äldre. Dateringen av dessa örtugar i Västeråsskatten har diskuterats och Malmer daterar dem förslagsvis till Sten Sture den yngre. Hon har dock ej noterat stampkopplingarna med Svantes örtug och även med örtugar slagna före 1497 och det mesta tyder på att örtugarna i Västeråsskatten är utgivna av Svante. Intensiv forskning kring Sturetidens örtugsmynt pågår och resultaten förväntas publiceras av Jonas Rundberg inom de närmsta åren.

14–15. Svante Nilssons örtug från Västerås med Natt och Dag-vapnet över trekronorsskölden samt en anonym örtug som via fransidesstampen är stampkopplad med denna.

Sten Sture den yngre, riksföreståndare 1512–1520

Efter faderns, Svante Nilsson, död i januari 1512 lyckades Sten Svantesson utmanövrera den av riksrådet utsedde efterträdaren på posten som riksföreståndare, Erik Trolle, och den yngre herr Sten valdes till riksföreståndare sommaren 1512. Unionisterna var dock inte slutgiltigt besegrade och med stöd av dessa försökte den danske kungen Kristian (II) återupprätta unionen.

Vid ett fältslag vintern 1520 sårades Sten Svantesson dödligt och han avled under färden tillbaka till Stockholm. Hans änka Kristina Gyllenstierna ledde därefter försvaret av Stockholm men tvingades kapitulera efter några månader. Unionen var återupprättad under Kristian II:s styre. Redan i november samma år lät Kristian avrätta 82 personer i det som senare kom att kallas Stockholms blodbad. Och därmed avslutades också den svenska medeltida mynthistorien. Kristian II besegrades sedan av Gustav Eriksson Vasa, men den historien faller utanför ramen för denna artikelserie.

Sten Sture den yngre är för myntvänner och numismatiker mest känd för att ha slagit det första svenska myntet av markstorlek. Dessa brukar benämnas "Sten Stures stormynt", "Sturemarken" etc. *Fig. 16.* De omkring tio bevarade exemplaren är dock av högst varierande vikt och även ett exemplar i guld är känt. Det

16. Ett av Sten Sture den yngres stormynt – så kallad Sturemark.

17. Sten Sture den yngres Stockholmsörtug från 1512. Det finns även örtugar utan krona över S.

är mycket tveksamt om dessa präglingar kan kopplas till det svenska myntsystemet, som vid denna tidpunkt baserades på marken (vilken i sin tur delades i 8 öre, 24 örtugar eller 192 penningar). Nästa nominal över örtugen – öret – introducerades som bekant först av Gustav Vasa. "Sturemarken" skall nog snarare ses som något slags exceptionell gåvoprägling, praktmynt, eller dylikt – därav den oregelbundna vikten. Även om dessa mynts vikt ej ansluter till den inhemska mynträkningen, så behöver vikten på de enskilda exemplaren inte vara slumpmässig. Den kan mycket väl anknyta till samtida utländska stormynt av likartad storlek.

Varför slogs "Sturemarken"? Kan-ske kan den ha något att göra med valet av Sten Sture till riksföreståndare 1512? Att man på dessa numismatiska rariteter på fränsidan kan läsa MONETA STOCKHOLM behöver dock

inte alls tolkas som att det här rör sig om ett reguljärt mynt, utan endast att den är tillverkad i stadens myntverk.

Sten lät också prägla örtugar och halvörtugar i Stockholm samt halvörtugar i Västerås. Stockholmsörtugarna, som alla är rara, har årtalet 1512 utsatt. På mynten titulerar sig Sten Svantesson redan från början STEN STVRE RITTER (= riddare). Av föregångarnas blygsamhet – att ange Erik den helige som myntherre – märker vi inget på Stockholmsmynten. Örtugarna är som sagt rara och myntningen av dessa bör ha pågått endast en kortare tid. Halvörtugar slogs dock i stor mängd i Stockholm av Sten Sture den yngre. Dessa är av lite varierat utförande, men samtliga har en krona på ena sidan och bokstaven S på den andra.

År 1515 ändrades stilen på mynten radikalt. Man övergick från de äldre unciala bokstäverna i inskriften till ett mera modernt typsnitt och man sätter också ut årtalet 1515 på mynten. Fränsidans inskrift ändrades också till MONETA NOVA STOCKHOLM (= nytt mynt från Stockholm). Hybrider mellan de stampar som definierar 1515 års mynt och de (troligen) äldre typerna utan årtal finns också. 1515 års mynt är betydligt ovanligare än de utan årtal.

Även i Västerås lät Sten Sture den yngre prägla halvörtugar. Dessa har en krona på åtsidan och bokstaven A på fränsidan. Dessa är rara och har en åtsida med samma inskrift som Stockholmshalvorna. Stampkopplingar med anonyma mynt med inskriften SCS ERICVS REX finns. Vissa av RITTER-halvorna har också ordet NOVA (förkortat till NO) i fränsidans inskrift.

Möjligen är de sistnämnda samtida med de år 1515 introducerade NOVA-mynten i Stockholm. Och möjligen kan vi här skönja en ny myntförordning eller annan väsentlig förändring i myntväsendet, där nya mynt kanske samtidigt introducerades i Stockholm och Västerås. Västeråsmyntningen verkar ha omfattat endast halvörtugar – några örtugar slogs med största sannolikhet inte i Västerås under perioden 1512–1520.

FOTO: FIG. 14 OCH 16: JONAS RUNDBERG; ÖVRIGA: FÖRFATTAREN.

Föreslagen litteratur för den här beskrivna perioden

Inger Hammarberg & Brita Malmer: The 1972 Västerås hoard and the monetary history of Sweden 1470–1520. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1982 s. 41–68. 1985.

LL = Lars O. Lagerqvist: *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gottländska mynt*. 1970.

Lars O. Lagerqvist: Svante Nilssons örtug. *Studia Numismatica Upsaliensia* 4 – *Opus Mixtum* s. 133–140. 2009.

18–20. Några olika halvörtugar från Stockholm. Notera årtalet 1515 och det moderna typsnittet på den troligen yngsta.

21–22. Halvörtugar från Sten Sture den yngre slagna i Västerås. Ett exemplar med inskriften Sten Sture Ritter och en anonym i Erik den heliges namn. Den senare är inkopplad i samma kedja som den förra och kan därmed med säkerhet dateras till 1512–1520.

GASPOLLETTER FÖR HUSHÅLLET

— ETT KULTURFÖREMÅL

Av Magnus Widell

Polletter har genom århundraden haft ett stort antal användningsområden. Även inom hushållen har polletter använts och ett sådant exempel är gaspolletter, som främst nyttjades under 1900-talets första hälft fram till omkring 1970.

På 1880-talet dominerade gasverkens belysningsmarknaden i landets tjugo största städer. Runt sekelskiftet 1900 började dock elverken på allvar konkurrera på belysningsmarknaden i samband med att den elektriska glödlampan introducerades. År 1908 fanns elverk i de flesta svenska städer som hade gasverk.

Under 1800-talets sista decennium tillkom andra användningsområden för gasen, då gasspisar började tas i bruk och man även började använda gas till uppvärmning. Gasverken inledde ett arbete att propagera för gasspisar i hemmen. Differentierade taxor med lägre pris för kokning och motorer än för belysning infördes. Gasverken ville försäkra sig om avsättning för gasen trots elljusets frammarsch och dessutom förbrukades "kokgas" och "motorgas" i huvudsak på dagtid, medan belysningsgasen hade störst åtgång på kvällar och nätter. En jämnare förbrukning över dygnet eftersträvades.

På grund av den ökade användningen byggdes gasverken ut. De första årtiondena på 1900-talet gick utveckling och användning av gas snabbt och kokgasen var omkring 1910 gasverkens största delmarknad. Gasspisen hävdade sig, dels för att veden steg i pris, dels därför att ut-

byggnaden med centralvärme i husen gjorde vedspisarna överflödiga som värmekällor i städerna.

Fram till 1945 tog både gasspisen och elspisen marknadsandelar framför allt från vedspisen. År 1945 hade ungefär tre fjärdedelar av hushållen i Stockholm, Göteborg och Malmö gasspis, medan endast 4–7 procent hade elspis. I mellanstora städer på över 30 000 invånare hade 46 procent gasspis och 17 procent elspis. I mindre tätorter hade elspisen högre andelsprocent. På landsbygden dominerade fortfarande ved och fotogen. Men elspisen blev effektivare och priserna sjönk. Elpriset halverades under åren 1925–1950, medan gaspriset låg kvar på samma nivå. Gasverken började hamna i kris. Av de 37 gasverk som fanns 1950 återstod tjugo år senare bara åtta.

Polletten som betalningsmedel

De som hade gasspisar skulle ju betala för gasen på något sätt. Till en början hade man mätare som lästes

av och sedan kom en räkning för använd gas. Flera städer använde sig också av gaspolletter och det är känt att de användes i tolv svenska tätorter. Dessa polletter kunde inköpas exempelvis i tekniska verkens kontor eller i livsmedelsbutiker och kiosker. Hemma i lägenheten fanns en gasmätare som aktiverades genom att en gaspollett stoppades i och man vred om ett handtag. Då hade man tillgång till en viss mängd gas. *Se bilden nedan.* Många hade otur att gasen tog slut just när "söndagsmiddagen" skulle tillagas och även gaspolletterna var slut. Förutom detta kanske inte butiken var öppen.

Några gånger per år kom personal från Gasverket för att kontrollera plomberingen på gasmätaren, tömma mätaren på polletter och plombera

Gasmätare från Uppsala Gasverk 1935 med noggranna anvisningar:

"STICK IN POLLETTEN MED SKÅRAN UPPÅT.
VRID HANDTAGET ÅT HÖGER,
TILLS POLLETTEN FALLER.
POLLETTER I FÖRSKOTT (HÖGST 10 ST)".

om. För den som frestats till att pilla upp plomben för att återanvända polletterna blev det tråkigheter. För säkerhets skull hade gasmätaren också ett räkneverk och detta kollades mot det antal polletter som låg i mätaren. I vissa fall hade uppbördsmanen från Gasverket en särskild nyckel för att kunna öppna mätaren, så att han kom åt de inbyggda polletterna.

De stora städerna Stockholm, Göteborg och Malmö använde sig av polletter och oftast återfinns ett årtal angivet på deras polletter. Även ett flertal medelstora städer använde sig av gaspolletter, medan i andra städernas gasmätare skulle en 10-öring eller en 25-öring läggas direkt i mätaren.

Polletterna stoppades in i gasmätaren som monterats på en vägg eller under diskbänken, oftast i anslutning till spisen. Därefter vred man på en knapp och en viss mängd gas levererades motsvarande pollettens värde.

De flesta gaspolletterna är runda och har diametern 17 mm (samma som 25-öringen på den tiden). Materialet är koppar eller mässing även om andra metaller förekommer, såsom zink, vitmetall, järn eller nysilver. Karaktäristiskt för gaspolletter är att de oftast har ett litet kanthack för att de lättare skulle kunna "stoppas in" i mätaren.

Gaspolletter har även använts i gemensamma tvättstugor i vissa flerfamiljshus.

Städer som använt gaspolletter

Förutom de tre storstäderna har gaspolletter begagnats i Helsingborg, Karlstad, Kristianstad, Norrköping, Nyköping, Södertälje, Uppsala, Västerås och Örebro.

Stockholms Gasverk hade polletter av koppar. Omskriften är STOCKHOLMS GASVERK, i mitten ett hål som omges av årtal. Under årtalet Sporrons raka stämpel. På framsidan har gaspolletterna två torn med stjärnor ovanför och vattenlinjer nedtill. Polletter finns med årtal på 1920-, 1930- och 1940-talen. Polletterna har diametern 17 mm. Fig. 1.

Långt in i modern tid användes polletter för att betala gasen i Stockholms gasspisar. Utseendet var oförändrat under ett par årtionden, förutom att årtalet ändrades. Omkring år 1964 plomberade gasverkstjänstemän kökens gasmätare. Polletterhanteringen i Stockholm upphörde och i fortsättningen kom det i stället en räkning i brevinkastet.

Från Göteborg finns polletter med omskriften GÖTEBORGS STADS GASVERK, uppåt, och GASPOLLETT, nedtill. I mitten två facklor omgivet av årtal. Göteborgspolletterna är kända med sex olika årtal; 1920, 1925, 1938, 1939, 1943 och 1944. Systemet med gaspolletter upphörde i Göteborg 1972. Fig. 2.

För att förebygga privat användning av gaspolletter avsedda för företag (exempelvis affärer och kontor)

borrades ett större hål i de polletter som såldes till arbetsplatser. Det skulle motverka att de rabatterade företagspolletterna användes privat. De kunde då identifieras som eventuellt stulna om de påträffades i gasmätare i privatbostäder.

Ett antal olika gaspolletter finns från Malmö Gasverk. Enligt den nyutkomna boken *Skånepolletter* (2016) har de första gaspolletterna årtal 1924 och de sista årtal 1951. De första är tillverkade i koppar medan de på 1930-talet framställdes i mässing. Åtsidan har texten MALMÖ STADS GASVERK, två facklor och årtal. Kopparpolletten har tillverkarens namn SPORRONG & CO. När mässingspolletterna kom saknades till en början tillverkarens namn men återkom på polletterna från 1951. Men då levererades de av TH DE GROEN i Haag. Fig. 3. En genombruten triangel finns i mitten på polletterna. På framsidan en grip inom en sköld.

Helsingborg använde gaspolletter i koppar, som började tillverkas i början av 1930-talet, eller mässing som kom något senare. Åtsidan har texten HELSINGBORGS GASVERK med Sporrons stämpel på framsidan.

Även Kristianstads Gasverk hade polletter av koppar och mässing. Kopparpolletterna har texten KRISTIANSTADS GASVERK i omskrift med texten i nedsänkt relief. Framsidan bär Kristianstads stadsvapen samt texten GASPOLLETT i uppåtgående båge. Vapnet och texten i nedsänkt relief. Mässingspolletterna har på åtsidan samma text, framsidan stadsvapnet och texten GASPOLLETT i nedåtgående båge. Pollettens båda sidor har text och vapen i upphöjd relief.

UPPSALA STADS GASVERK och tillverkningsstämpeln Sporrong & Co återfinns på åtsidan på polletter från Uppsala. Framsidan har stadsvapnet och den runda polletten är i koppar. Fig. 4.

Från Västerås finns olika polletter, här en med texten VÄSTERÅS GASVERK samt siffran 2 och bokstäverna K•B•M med tillverkarens namn Sporrongs under. Framsidan har stadens vapenbild. Fig. 5.

Även Örebro hade gaspolletter, med texten ÖREBRO STADS GASVERK på tre rader och med ett runt hål. Under texten årtal och de är i mässing. Fig. 6. Polletter finns även utan årtal och kanthack. Karlstads Gasverks polletter har texten KARLSTADS GASVERK i båge nedåt med en vapenbild i centrum. Fig. 7. Nyköpings Gasverks polletter är i mässing.

Flertalet städer med gasverk valde dock mätare som mynt stoppades direkt i. I till exempel Jönköping användes 25-öringar till gasmätarna och lokalt användes ordet "gaspeng" om 25-öringen på 1940- och 1950-talen. Reklam för Gasverket gjorde Norrköping genom att på vissa spårvagnspolletters ena sida ha texten: KÖP GASVERKETS KOKS.

Gaspolletter som kulturföremål

Gaspolletter har nämnts inom olika kulturområden som litteratur, film och musik. Mest känt är kanske Hans Alfredsons sång *Ska vi byta?* ur albumet *Blommig falukorv*. Låten inleds med "Ska vi byta, ska vi byta grejer, ska vi byta grejer med varann". Och senare kommer "Gul ballong mot en gaspollett, gaspollett mot en elgitarr".

I filmen *Sju svarla Be-Hå* från 1954, återfinns också en gaspollett i handlingen: Sol-och-vår-mannen Jens Nielsen sitter i fängelse. I utbyte mot en cigarett får han av en storvuxen medfånge veta att denne gömt en ädelsten värd 100 000 kronor i en

behå hos en korsettsömmerska. Och i utbyte mot eld får han också adressen. Väl ute uppsöker han sömmerskan men får av henne veta att samtliga Sju Be-Hå är sålda. Nielsen går på jakt hos kunderna. Efter att inte funnit dem hos de första kunderna uppsöker han skådespelerskan Gertrud Hall. Jens Nielsen bereder sig tillträde till hennes grannes lägenhet. Sedan går han ut i trappuppgången, ringer på hennes dörr. Han ber att få låna en gaspollett och det står hon till tjänst med. En stund senare kommer Gertrud inrusande och finner Nielsen liggande till synes livlös på golvet. Gaskranen är öppen. Hon tar med honom till lägenheten och genom sin begåvning för kvinnor, kan han en stund senare undersöka hennes behå. Men det var ingen ädelsten i den heller! Senare på kvällen ringer Gertruds riktige granne, kapten Grönkvist, på dörren och ber att få låna en gaspollett. Nej, säger Gertrud.

Men det är främst inom litteraturen som gaspolletter nämns. De används bland annat för att skildra tidsperioden i flera litterära verk:

I Jan Guillous *Äkta amerikanska jeans* kan man läsa: "Mannen i brynja drog ett djupt bloss på sin cigarett, men sken upp i ett leende han också och gick och hämtade en gaspollett och sade att det var inget att ta betalt för, vi kunde väl bara lämna tillbaka en när vi köpt nya nästa dag." Stieg Trenter skriver i *Sturemordet*: "Men så kommer han tillbaka och sa att det var slut på gasen och att det inte fanns några fler gaspolletter. Han ville bjuda på en drink i stället ...".

Ur P.C. Jersilds självbiografi *Fem hjärtan i en tändsticksask*: "Så följer några poster med hushållsavgifter, främst mat och gaspolletter – samt för hennes del också ett tionde". Björn Ranelids *Kärleken och de sista människorna på jorden*: "Ibland bad mamma mig att gå ner till kiosken och köpa gaspolletter. De kostade tjugofem öre och de varade en viss tid när man väl hade stoppat den i den lilla springan i gasmätaren". I *Hallonflickan* av Jan Fridegård finns texten: "måste lägga i en gaspollett för att

Vad får man för en gaspollett?

En gaspollett ger 2,500 liter gas och kostar f. n. 45 öre i Stockholm
En koklaga brinner ca 6 timmar med fullt öppen kran på en gaspollett
En steklaga brinner ca 4 timmar med fullt öppen kran på en gaspollett
En sparlaga brinner ca 25 timmar på en gaspollett
En gasugn "brinner" ca 3 timmar med fullt öppen kran på en gaspollett
Det kostar 0,5 öre och tar 2–3 minuter att koka 4 koppar kaffe
Det kostar 4,5 öre och tar ca 30 minuter att grädda en vanlig sockerkaka
Det kostar 8–9 öre att grädda en vetedeg på en halv liter degspad

kunna få några korvskivor att spritta i stekpannan".

I Lars Gyllenstens *Desperados* finns följande fråga: "– Till att börja med – vet Du var man köper gaspolletter – på apotek eller i järnhandeln eller var tusan då – och på en söndag dessutom – svara på det så får jag kanske mod att begära mer av Dig sedan".

I Jan Bergmans bok *Sekreterarklubben, Svenska kvinnliga spioner under andra världskriget* kan man läsa: "Vi hade gasspis i köket, men man fick inte slösa med gaspolletterna".

Gaspolletten som vardagligt föremål omnämns i ytterligare litterära verk, såsom Bengt Söderberghs *Ur sommarnattens famn*, Karin Wahlbergs *Än finns det hopp*, Martin Holméns *Nere för räkning*, Lena Ebervall och Per E. Samuelsons *Mördaren i folkhemmet* samt i Willy Kyrklunds novell *Hermelinens död*.

Även i *Grönköpings Veckoblad* förekommer denna pollett: "Före den telefoniska karriären hade Zelinda syateljé i tio år och var gift med en uppbojdsman och avläsare vid Grönköpings Gasverk. När han under sorgliga omständigheter avvek med kassa och gaspolletter, blev hon kallad änka."

FOTO POLLETTER: FÖRFATTAREN.

ÖVRIGA FOTON: WIKIPEDIA.

Klumpigt gjord tiokronesedel som korvlikvid

Ett sällsynt klumpigt försök till utpräglighet av en falsk tiokronesedel gjordes natten till söndagen hos korvförsäljaren på Nybroplan. Tre män i åldern 20 och 25 år tillhandlade sig var sin korv, och när likviden skulle erläggas lämnade en av dem, bryggeriarbetaren Bror Emil Hedberg, en sedel på 10 kronor, som ögonblickligen av korvförsäljaren konstaterades vara hemmagjord. Uppmärksamgjord på att sedeln var falsk, replikerade Hedberg:

– Är den dansk, sa' ni?

– Nej, den är falsk, sa' jag, svarade försäljaren och krävde mer gångbar valuta. Hedberg plockade då ur sin ena ficka upp tre 25-öringar och betalade för korvarna.

Sällskapet med den falska tian avlägsnade sig från korvståndet, men under tiden hade en medhjälpare till försäljaren anlitat en passerande patrullerande polisman. Mellan denne och sällskapet växlades inte många ord förrän det stod klart för poliskonstapeln att samtalet borde fortsättas på Östermalmsdistriktets polisvakt-kontor.

Ur Dagens Nyheter, juli 1926

AUKTIONER & MÄSSOR

25-26/3	MISAB 21–22, Stockholm
1/4	Göteborgs Numismatiska Förening, Myntmässa
8/4	Falu-Borlänge Myntklubb, Mynt- och Frimärksmässa, Borlänge
22/4	FriMynt 2017, Mynt- och Frimärksmässa, Helsingborg
6/5	Myntauktion, Myntkompaniet, Stockholm
20/5	MISAB 23, Älmhult
23-24/9	MISAB 24, Stockholm

FOTO: MARTIN WETTMARK.

Lustig enkrona

Inköpte för en billig penning denna kuriösa "enkrona" via Ebay från Rumänien(!). Som synes har den en avvikande design. Den verkar vara tillverkad i någon slags vitmetall, vikten är 6,4 gram. Skall vara 7,0 gram, således något underviktig. Diametern är identisk med en vanlig svensk enkrona, 25 mm. Randen är slät och inte räfflad.

Troligen är det inte fråga om ett svensktillverkat präglat provmynt utan det är någon slags pollett eller har annat syfte.

På den omslutande ytan närmast kanten står på båda sidor: SUECIA och MONEDAS DE EUROPA, vilket antyder att objektet ingått i någon slags serie av liknande europeiska mynt. Här ses också bokstaven R (för Rumänien?) intill E (för Eskilstuna).

Kanske någon i SNT:s läsekrets vet mer?

Martin Wettmark

Alingsås Numismatiska Förening
Roslagsgatan 27
441 57 Alingsås

Falu-Borlänge Myntklubb
www.fb-myntklubb.se

Göteborgs Numismatiska Förening
www.gnfinfo.se

Halmstads Myntklubb
Öringe 111
31291 Halmstad

Kalmar Myntklubb
www.kalmarmyntklubb.se

Katrineholm Flen Vingåker Myntklubb
www.kfvmynet.se

Myntklubben Skilling Banco
www.mksb.se

Myntsamlarklubben Goten
myntsamlarklubbengoten.com

Nola Myntklubb, Örnköldsvik
www.infoom.se/nolamyntklubb

Norrköpings Myntklubb
www.norrkopingsmyntklubb.se

Numismatiska klubben i Uppsala
www.nku.nu

Samlarföreningen Klave
Oskarsgatan 12
331 41 Värnamo

Samlarklubben Numis
Skellefteå

Sigtuna Myntklubb
www.sigtunamyntklubb.se

Stockholms Myntklubb
www.stockholmsmyntklubb.se

Strängnäs Myntklubb
strangnasmyntklubb.wordpress.com

Svenska Pollett föreningen
www.pollett.se

Södra Dalarnas Myntklubb
medlem.spray.se/sdmyntklubb

Vetlanda Numismatiska Förening
Ölandsgatan 7
574 37 Vetlanda

Villstadortens Myntklubb
Hedvägen 4
314 33 Hyltebruk

Wästerbergslagens Myntklubb
Flatenbergsvägen 4

777 34 Smedjebacken
Ändringar och tillägg?
Kontakta: info@numismatik.se

Rädda Kungl. Myntkabinettet kvar på Slottsbacken – Ett nationalmuseum och riksarkiv i numismatik

Låt Kungl. Myntkabinettet (KMK) bli kvar på Slottsbacken i Stockholm och förbli Sveriges och Riksbankens specialmuseum för mynt, sedlar, medaljer och ekonomi.

Värna platsen för Sveriges äldsta och ett av världens modernaste museer av detta slag. En flytt till Historiska Museet (SHM) innebär en gigantisk kapitalförstöring, eftersom den befintliga byggnaden är inbrottsäkrad för höga kostnader med valv etc. Kräv att man genomför en kostnadsberäkning av dels nedläggning och återställning av de befintliga utrymmena, dels uppbyggnad av nya valv, säkerhetsinstallationer och klimatanläggning för föremålen på SHM. Sänk kostnader, pröva att utrymma museets övre plan.

Verkställ en kostnadsutredning av Ekonomistyrningsverket innan beslut om nedläggning – sätt därmed stopp för redan påbörjad nedmontering av utställningarna.

KMK är Sveriges äldsta museum från 1572 och ett av de modernaste numismatiska museerna i världen – med bästa läge på Slottsbacken i Stockholm mitt bland svenska medborgare och utländska turister. Nu hotas allt detta! Den planerade flytten innebär att ytterligare ett museum försvinner från centrala Stockholm.

Hela nuvarande uppbyggnad har bekostats av Sveriges Riksbank och privata donatorer samt museets vänförening på sammanlagt 60 miljoner kronor (1998), i dagens penningvärde 75 miljoner kronor. En omfattande insats som aldrig kan upprepas.

Liksom många andra museer har KMK drabbats av höjda hyror. Men en flytt till SHM på Narvavägen innebär en gigantisk kapitalförstöring på grund av omfattande befintliga investeringar i valv, säkerhetsfönster, säkerhetsmontrar. Dessutom tvingas

skattebetalarna återställa fastigheten på Slottsbacken. Kostnadsberäkningar bör genomföras innan beslut tas och nedläggningen påbörjas.

Eftersom museets nuvarande läge är exemplariskt och insatser från Väpningsföreningen och andra donatorer exemplariska, begär vi att alla möjligheter prövas för att behålla museet på Slottsbacken.

KMK är ett ovanligt internationellt museum med samlingar från Sverige och hela världen och från alla tidsperioder, från antiken till i dag. Utställningarna av hela världens mynthistoria från 600 f.Kr., Sveriges mynthistoria, medaljutställningen, den ekonomiska historien och särskilt sparandets historia gör KMK unikt bland världens museer.

KMK är känt och uppskattat för dessa informativa och vackra utställningar. De pedagogiska utställningarna som riktade sig till barnen var mycket uppskattade. Redan senhösten 2016 påbörjades demontering av Medalsalens fasta utställningsmontrar, därefter påbörjas nedmontering av flera temautställningar. På KMK:s hemsida (www.myntkabinettet.se) uppmuntras skolor och andra grupper att accelerera sina besök, eftersom det mesta snart kommer att stängas för allmänt tillträde.

Detta öde drabbar också alla forskningsambitioner. Hela den operativa verksamheten riskerar att stanna upp totalt under minst tre år. Inga visningar, inga projekt, INGET AKTIVT KMK! Detta är inte rimligt tillåta ske helt utan ekonomisk överblick. KMK:s situation riskerar bli en statlig Ebberöds Bank! Är det detta som staten, Statens historiska museer och KMK vill illustrera?

KMK ansvarar för mer än 500 000 föremål, varav fyndmynt mer än 200 000, och är "riksarkiv" för de svenska samlingarna av mynt, sedlar och medaljer. På Slottsbacken har man äntligen kunnat åstadkomma en korrekt och överskådlig förvaring i flera olika valv med hänsyn till klimat-

aspekt och tillgänglighet. Allt detta har för stora kostnader och med utmärkt resultat uppnåtts i Slottsbackens lokaler men kan svårigen pressas in i SHM. Planer för hur nya valv skall åstadkommas har inte presenterats. Sannolikt medför dessa planer oerhörda kostnader eller inskränkning i kapacitet och tillgänglighet.

Sättet som det genomdrivs på är illavarslande. Man förkortade gällande hyresavtal (från utgången av 2020 till utgången av 2018) vid möte med hyresvärden den 15 december 2015. Detta kom endast av en slump till allmän kännedom i september 2016, då numismatiska bloggar blixtnsnabbt bidrog till att sprida och tillkännage pågående krissituation.

Den del av KMK:s material som inte får plats på SHM kanske flyttas till magasinet i Tumba, där det löper en oerhörd risk att både falla i glömska och försvinna utan kontroll.

En ansvarig för flyttbestyren har anställts. Fortfarande finns ingen budget, inget mandat att tillintetgöra många miljoners tidigare investeringar, för att inte tala om obefintlig budget och plan VAD det kostar, HUR man ska göra, med vilken MÅLSÄTTNING och AMBITION. Att testa en sådan miljonförstörelse och miljonkostnadsrullning kan inte ligga inom någon museichefs mandat! Lidande blir skattebetalarna, som varit källan till de satsningar som hittills gjorts och vars "kollektiva egendom" det faktiskt handlar om!

Detta är inte bara en fråga om var samlingen ligger. Pågående publiceringsprojekt kommer att strypas för flera år framåt. Från april kan man inte längre komma åt samlingarna. Det påverkar till exempel publicering av Västeråsskatten med 16 000 mynt, projektet Sveriges Mynthistoria, de antika grekiska mynten i den internationella serien Sylloge Nummorum Graecorum med flera.

Det var slitsamt att få ihop 60 miljoner kronor i slutet av 1990-talet från privata företag och Sveriges Riksbank

för att bygga upp KMK till världens modernaste numismatiska museum. Men det lyckades under ledning av dåvarande museichefen Henrik Klackenberg. Vänföreningen bidrog med stort belopp till uppbyggnaden av entrén samt med dyrbara gåvor till museet.

Låt oss gemensamt försöka rädda KMK. Vi återupprättat Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner samt gör detta till ett informellt nätverk med benämningen *Arbetsgruppen Rädda Myntkabinettet*. Vi arbetar utan ersättning med kultur- och debattartiklar samt träffar politiker och andra nyckelpersoner för att stoppa flytten. Vi planerar också en diskussionsafton med KMK:s chef.

Vi behöver fler frivilliga krafter samt ber er också skriva protester i tidningarnas kultur- och debattsidor. Vi kommer att hålla er löpande informerade via epost och ber er stödja oss med ett ekonomiskt bidrag, dels som bekräftelse på ert stöd i sak, dels för att täcka våra kostnader:

Vårt insamlingskonto på Handelsbanken är: *Rädda Myntkabinettet* 6157-443193711. Eller swisha till 070-3250011 (märk: KMK).

Det är långt ifrån "hopplöst" att rädda kvar KMK på Slottsbacken – särskilt när man tar till sig och förstår digniteten av vad som raseras i förhållande till vad vi inte vet om det som nyskapas. Vi är beredda lösa detta i god anda och i samarbete med berörda myndigheter och instanser.

Vi önskar och begär bara att alla visar viljan att se möjligheterna att rädda Sveriges äldsta och världens modernaste numismatiska museum!

Henrik Klackenberg,
Henrik.Klackenberg@riksarkivet.se

Björn Tarras-Wahlberg,
BTWswiss@gmail.com

Harald Nilsson,
haraldbsnilsson@gmail.com

Bengt Telland, f.d. ordförande Gunnar Ekströms Stiftelse för Numismatik
Bengt.Telland@royalcourt.se

Per-Göran Carlsson,
pgc21@hotmail.com

Bengt Gustaf Jonshult:

Bellmansmedaljer, medaljonger och märken.

Amadeus Musik Förlag. 2016.

126 sidor, illustrerad. 120 kr.

ISBN 978-91-983131-0-9.

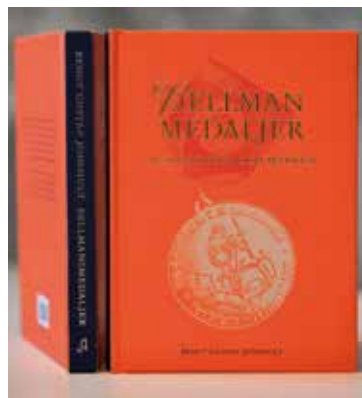
En konsthistorisk exposé

Carl Michael Bellman tillhör en av de mest avporträtterade enskilda personerna i Sverige. Så skriver Jonshult i inledningen till sin fint formgivna bok om avbildningar av vår nationalskald, i boken främst medaljer, plaketter, medaljonger och märken. Bland avbildarna märks ett flertal namnkunniga konstnärer, såväl samtida som sentida.

Författaren Bengt Gustaf Jonshult är litteraturvetare och vissångare. Hans specialitet är 1700-talet och Bellman, vilket väl är drivkraften till bokens tillblivelse. Som han skriver i förordet, så visar de metalliska minnena en konsthistorisk exposé, från Bellmans dagar till våra. Vilket ju är betecknande för medaljkonst och medaljutgivning över lag.

Vad beträffar medaljerna i sin bok har Jonshult flitigt använt klassiska referensverk som Hildebrands *Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor* (1860) samt Hyckerts & Lilienbergs *Minnespenningar öfver enskilda svenska män och kvinnor* (1905). Men jag konstaterar belåtet att han även har sökt och refererat till artiklar i NNUM och SNT om både äldre och yngre medaljutgåvor.

Den äldsta i boken beskrivna medaljen är från 1793, graverad av Carl Enhörning. Den yngsta är från 2008 och utgiven av Sällskapet Par Bricole. Sammanlagt 32 (plus två tillägg, 53–54 i slutet av boken) medaljer, plaketter samt en kraschan är beskrivna med åtsida och frånsida, mått och metall samt referenser och naturligtvis konstnär. Dessutom berättas historik och anledning till utgivande av varje föremål. Här finns även kultur-

Bilden är hämtad från Jonshults hemsida.

historiska skildringar av konstnärer, gravörer, ordenssällskap, folkfester och bellmansk Stockholmiana.

Föremål nummer 33–40 utgörs av medaljonger. Den äldsta är av gips och märkt Sergel 1787. Den yngsta, också av gips, är signerad Arvid Knöppel 1918. Såvitt jag kan se av referenserna har ingen Bellman-medaljong publicerats i någon av våra numismatiska skrifter.

I sista kapitlet presenteras skiftande märken i olika metaller, nummer 41–51. Det äldsta märket är tillverkat så sent som 1940 och togs fram av Sällskapet Bellmans Minne. Det yngsta daterade märket delades ut under Sällskapet Göta Par Bricoles Bellmansdag år 2015 i samband med skaldens 275-årsjubileum.

Här finns också ett kapitel med rubriken Kuriosa med avbildningar av Bellman på annat än vad som ingår under övriga rubriker. Som kuriosa benämns en pollett på 100 öre från 1800-talets slut tillhörande schweiziet Bellmansro. Den avslutar den för mig givande skrften. Allra sist finns ett register över konstnärer, årtal och anledning till utgivningen samt förstås en litteraturförteckning.

Boken säljs genom bland annat Bokus men kan också beställas på författarens hemsida. Pris 120 kronor + porto 45 kronor: www.jonshult.info/bellmansmedaljer

MGL

Tävling för yngre medaljkonstnärer

Invitation to *The Third International Medallic Sculpture Competition For Emerging Artists*

The official prospectus of the New Approach Third International Medallic Sculpture Competition For Emerging Artists is ready for download on our website: <http://www.medialia-gallery.com/newapproach.html>

All artists born on or after 1980 are invited to participate in the competition. We are looking forward to receiving creative medals which show our future in this unique format of art.

Please feel free to contact me with any questions.

Best regards,
Mashiko

Organizer of the competition
newapproach.competitions@gmail.com
212-971-0953

Kubanska sedlar och mynt

köpes, alla årtal.

Jörgen Hedeman 0730-49 08 43

hastur.fi

- polletter
- rederimärken
- medaljer
- knappar
- exonumia

hastur.fi

Stor MYNT- och Frimärksmäss

Lördag 8 April 2017

Kl. 10.00 – 16.00

BORLÄNGE

Forum Kvarnsveden

Kvarnsvedens centrum

10–12 handlare

•Mynt •Sedlar •övrig numismatik
•Medaljer •Polletter •Frimärken

Entré: 25 kr Kaffeservering Stor fri parkering

Arrangör:

Falu-Borlänge Myntklubb

Information: Tfn: 073 - 048 32 04

Hemsida: www.fb-myntklubb.se

**Skarabé
Mynt & Guld AB**

köper och säljer

MYNT, SEDLAR
och MEDALJER

Föremål från antiken

Västra Hamngatan 6

411 17 Göteborg

Tel. 031 - 135 088

skarabe@telia.com - www.skarabe.eu

Öppet: Vardagar 10–18

VÄLKOMNA PÅ MYNTMÄSSA

Lördag 1 april 2017
kl. 11 – 15

i Dalheimers hus, Slottskogsgatan 12
i Majorna, **GÖTEBORG**

Svenska Numismatiska Föreningen
& 10–15 mynthandlare
kommer att vara representerade.
Göteborgs Numismatiska Förening anordnar.

FriMynt 2017

43:E INT. MYNT- & FRIMÄRKSMÄSSAN

Välkommen!

22 april kl 11.00-17.00

IDROTTENS HUS

MELLERSTA STENBOCKSGATAN, HELSINGBORG, SVERIGE

www.frimynt.se

H-Expo • Drottninggatan 184, 254 33 Helsingborg • Tel +46 (0)705-29 25 60 • Fax +46 (0)42-29 20 83

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07

Öppet: måndag – torsdag 11–13

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt Sedlar Medaljer
Ordinar Nålmarken

Öppettider:
Vardagar 10.00 – 18.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61
Fax 08-661 62 13

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDINAR

*Lagerlista över svenska personmedaljer
och numismatisk litteratur*

www.nordlindsmynt.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av för närvarande 21 mynthandlare i flera olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

BESO UR & ANTIK AB

Bertil Svensson
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031-13 94 84
besour@telia.com
www.besour.se

COLLECTIA AB

Box 43
310 20 Knäred
Tel. 0430-507 43 (mån – tors 13-15)
info@collectia.se
www.collectia.se
Kontaktperson: Jimmy Häggqvist

HAMRIN & SVAHN MYNT AB

Sjöberg 1
147 91 Grödinge
Tel. 08-732 66 86, 070-212 64 55
christian.hamrin@telia.com

KARLSKRONA MYNTHANDEL AB

Hantverkargatan 11
371 35 Karlskrona
Tel. 0455-813 73
lennart@mynt.nu
www.mynt.nu

RUNE LARSSON MYNTHANDEL

Stora Brogatan 14 / Box 98
503 06 Borås
Tel. 033-41 03 15

LUNDS MYNTHANDEL

Klostergatan 5
222 22 Lund
Tel. / fax 046-14 43 69
butiken@lundsmynthandel.se

J. MELIN MYNT

Koltrastvägen 23
370 24 Nätraby
Tel. 0455-155 99

HB MYNTINVEST CORONA

Ö. Storgatan 20
611 34 Nyköping
Tel. 0155-28 63 25
corona-coin@swipnet.se
www.coronamylnt.se

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96 / Box 19 507
104 32 Stockholm
Tel. / fax 08-673 34 23

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46 / Box 5132
102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61, fax 08-661 62 13
info@nordlindsmynt.se
www.nordlindsmynt.se

NILSSONS MYNTHANDEL

Box 12
896 21 Husum
Tel. 076-113 22 07
nilssonsmynthandel@hotmail.com

NUMIKON

Stefan Jonasson / Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. 031-20 81 11
numikon@comhem.se

PECUNIA MM HB

Östra Mårtensgatan 19
223 61 Lund
Tel. / fax 046-25 21 19
mattsson.g@telia.com

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Norra Strandgatan 30 / Box 1320
251 13 Helsingborg
Tel. / fax 042-12 25 28
petersen.mynt@telia.com
www.jpetersen.se

SELINS MYNTHANDEL AB

Regeringsgatan 6 / Box 16 390
103 27 Stockholm
Tel. 08-411 50 81, fax 08-411 52 23
www.selinsmynthandel.se

SKARABÉ MYNT & GULD AB

Drottninggatan 10
411 14 Göteborg
Tel. / fax 031-13 50 88
skarabe@telia.com
www.skarabe.eu

STRANDBERGS MYNTHANDEL

& AKTIESAMLAREN AB
Hantverkargatan 36 / Box 7377
103 91 Stockholm
Tel. 08-611 01 10, fax 611 32 95
info@aktiesamlaren.se
www.aktiesamlaren.se
www.strandbergs-mylnt.se

TAMCO NUMISMATICS

Box 6235
102 35 Stockholm
Tel. 070-631 58 09
tamco.num@telia.com

TICALEN MYNTHANDEL

Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. / fax 031-20 81 11
numikon@comhem.se

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

Vasagatan 42
111 20 Stockholm
Tel. 08-411 08 07, fax 08-21 21 96
www.hwmynt.se

AB WIJK ANTIK

Flisvägen 5
743 94 Skyttorp
Tel. 070-368 08 07
info@wijk.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Sjöberg 1 • 147 91 Grödinge • Tel. 08-732 66 86 • 070-212 64 55
www.mynt.nu/smf/

MYNTAUKTION

Stockholm lördag 6 maj 2017

Ett urval av vad som bjuds ut:

Danmark
1 speciedaler 1667

Norge
1 krone 1672

Norge
1 krone 1723

Norge
2 mark 1725

Norge
1/3 riksdaler 1795

Norge
1/2 speciedaler 1835

Norge
1/2 speciedaler 1848

Bättre mynt och hela samlingar mottages till kommande myntauktioner.
Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom mer än 20.000 kunder i Sverige och utlandet ser varje auktion via vår hemsida och katalogen.
Kontakta oss för en förutsättningslös diskussion!

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38

E-post: coins@philea.se
www.myntkompaniet.se

MYNTAUKTIONER

I SVERIGE AB

AUKTIONERNA 21 OCH 22

Auktion 21 - Lördag 25 mars

Mynt bl.a. ur Christer Berggrens samling samt från en äldre finsk samling, varibland
ovanligt många rariteter

Auktion 22 - Söndag 26 mars

Mynt ur Sten-A. Ivarssons samling, även denna samling med många rariteter

Katalogerna kostar 190 kr (auktion 21) respektive 90 kr (auktion 22). Beställning görs genom insättning av beloppet till
bg 399-0090. Porto inom Sverige är inkluderat i priset.

Myntauktioner i Sverige AB

Banérgatan 17 - 115 22 Stockholm

E-mail: info@myntauktioner.se - Telefon: 08-410 465 65

www.myntauktioner.se